

“Las calles de Barcelona, las casas de Pakistan” .
Gramàtiques de l'experiència,
narratives de la identitat: la
construcció del subjecte en un
espai urbà transnacional

Autora de la recerca: Mònica Tolsanas, 2008

“Las calles de Barcelona, las casas de Pakistán”. Gramàtiques de l'experiència, narratives de l'identitat : la construcció d'un subjecte en l'espai urbà transnacional.

Introducció

Una part important dels discursos sobre la incorporació dels immigrants a la Barcelona contemporània donen per suposat que els immigrants, a mesura que s'incorporen a la ciutat i facin seus els preceptes que la regeixen, aniran abandonant les connexions que mantenen amb els indrets dels quals provenen. Implícitament s'assumeix que el desplaçament físic d'un context a un altre comporta un tall de la relació amb la societat d'origen i que aquest tall en la relació comporta una pèrdua progressiva dels vincles amb el context de procedència.

Des de fa més d'una dècada, l'adopció d'una perspectiva transnacional ha permès veure que, contràriament al que es preveia des de formes d'interpretació anteriors, nombrosos col·lectius d'immigrants s'incorporen a les societats de la qual passen a formar part sense trencar els vincles amb les societats de les quals provenen. Més encara, que sovint participen d'entramats institucionals (vinculats a pràctiques econòmiques, polítiques, religioses, familiars) organitzats transnacionalment que els permeten continuar participant de la vida social d'ambdós contextos sense deixar d'estar incorporats a les societats entre les quals es mouen. Un dels interrogants que emergeix quan abordem les migracions contemporànies des d'aquesta perspectiva és si aquestes pràctiques tindran continuïtat en la generació postmigratòria i, més particularment, si la participació en aquest tipus de xarxes contribuirà a la construcció d'un nou tipus d'actor¹.

Aquesta recerca, realitzada per la seva autora en el marc de l'escola de doctorat de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) i amb el suport de la Fundació Jaume Bofill, té com objectiu d'il·lustrar com es concreten aquestes dinàmiques en el cas del col·lectiu Pakistanès a Barcelona.

Resultats obtinguts

Dels resultats obtinguts en l'estudi, en podem destacar diferents aspectes:

1. Des de mitjans de la dècada dels 70, Barcelona forma part del conjunt de ciutats que componen l'espai transnacional de la diàspora pakistanesa. Aquest espai transnacional global és producte d'una llarga història migratòria que s'inicia a finals del segle XIX, acompanya el procés de creació del Pakistan en tant que estat nació i es prolonga fins avui. És la història de fluxos migratoris entre el Pakistan com a centre cultural i diferents destinacions migratòries durant el període colonial; és la història de l'assentament progressiu d'aquests col·lectius a diferents contextos nacionals i la conversió progressiva d'aquestes destinacions en nòduls diaspòrics consolidats; és la història de la diversificació progressiva de les destinacions migratòries i la creació de nous nòduls diaspòrics com a conseqüència del tancament de les fronteres als nòduls tradicionals; és la història de la construcció d'espais transnacionals entre els diferents nòduls diaspòrics pels quals circulen persones i diferents tipus de capitals (econòmics, simbòlics, socials); i finalment és la història de la conversió dels "vells" nòduls diaspòrics en nous centres culturals.

¹ “Las calles de Barcelona, las casas de Pakistán” és la resposta d'un nen de 9 anys, després de tornar del seu tercer viatge a Pakistan seguint la conjuntura familiar i les anades i vingudes dels pares, a la pregunta de la mare ¿Y a ti, dónde te gustaría vivir? Aquesta construcció híbrida que conjuga l'espai públic i privat d'ambdues societats en una formulació única serà el nostre punt de partida per analitzar l'experiència d'aquest nou tipus d'actor.

2. Molts dels immigrants pakistanesos residents avui a Barcelona provenen de *pobles transnacionals*² del Panjab i s'han construït com a subjectes en contextos familiars que han viscut aquesta evolució històrica com una història pròpia. Contextos familiars en els quals encara es recorda la història d'algun parent pioner que va anar cap al Regne Unit als anys 50 o 60, el tancament de les fronteres a *Vilayat*³, la dispersió posterior dels fluxos cap a Holanda, Suècia, Noruega, França, Alemanya, el tancament de les fronteres als països del nord d'Europa el 1973 i l'obertura de noves destinacions cap als països del sud d'Europa i països del Golf.
3. Avui, les localitats transnacionals que emergiren de les migracions massives cap a Gran Bretanya durant la dècada dels 50 i 60, conviuen amb localitats transnacionals de connectivitat multinacional reflex de la diversificació dels fluxos migratoris dels darrers anys. Moltes de les llars de certs pobles del Panjab semblen la centraleta d'una multinacional, ara truca el germà gran d'Itàlia, ara l'oncle d'Anglaterra, la germana d'Espanya, el cunyat de Kuwait. Com a conseqüència de la seva participació en aquests entramats locals i familiars han desenvolupat capitals simbòlics i socials a través de les relacions amb els diferents agents de l'entorn més immediat al Pakistan, però també a través dels vincles amb agents residents a altres contextos nacionals⁴. Quan aquests subjectes emigren de Pakistan, no només s'emporten el capital desenvolupat a través dels vincles amb diferents agents al Pakistan, sinó també el capital desenvolupat a través dels vincles amb altres subjectes residents a diferents nòduls diaspòrics; no només mantenen les connexions amb Pakistan, sinó totes les connexions amb la resta de societats amb les quals estaven connectats abans de sortir del Pakistan i que reconstrueixen a diferents nivells en el seu periple migratori fins a Barcelona.
4. Les seves trajectòries migratòries i les seves formes de circular fins arribar a la ciutat sovint ressegueixen les *petjades d'aquesta geografia migratòria i relacional complexa*. Molts d'ells han protagonitzat migracions prèvies residint i treballant per períodes més o menys prolongats a altres nòduls de la xarxa (és el cas dels immigrants que varen anar cap al Golf durant els anys 80); altres han emigrat a través de nòduls tradicionals (França, Noruega, etc...) en els quals tenien parents assentats i posteriorment s'han dirigit cap a nòduls de recent creació (Espanya, Itàlia, Portugal); altres venen a través de cadenes migratòries que els connecten directament amb Barcelona.
5. Una vegada a la ciutat, s'incorporen a ella mantenint a diferents nivells les connexions amb el Pakistan i altres nòduls diaspòrics. Construeixen nous vincles amb persones i institucions de la societat que els acull alhora que mantenen i reconstrueixen les "velles" relacions des de la distància. Conjuguen a diferents nivells capitals econòmics, simbòlics i socials que circulen per les xarxes amb les quals estan connectats a nivell global amb capitals que circulen per les xarxes amb les quals estan connectats en el context d'assentament. Perfilen trajectòries de mobilitat tant a les societats de què provenen com a les societats que els acullen. I com a conseqüència de tot plegat es transformen tant a si mateixos com les societats entre les quals es mouen.
6. El col·lectiu pakistanès s'ha incorporat a la ciutat recolzant-se en entramats relacionals i xarxes de suport per les quals circulen capitals econòmics, simbòlics i socials que tenen un abast tant local com translocal o transnacional. Les xarxes de suport locals són producte del desplaçament de xarxes de solidaritat i de reciprocitat tant des de contextos locals específics a través de les fronteres internacionals com de la construcció de noves relacions amb nous actors en el context d'incorporació. En el cas pakistanès, aquestes xarxes de solidaritat i reciprocitat es construeixen i es mantenen sobretot a través de relacions de parentiu, però no només així. Les relacions d'amistat i de veïnatge esdevenen cabdals en el context d'assentament especialment quan no hi ha

2 Levitt, P. *The transnational villagers*, Berkeley, University of California Press, 2001.

3 Literalment significa l'estranger. Concepte habitualment utilitzat per referir-se a Gran Bretanya.

4 Sovint els capitals transmesos a través d'aquests agents són modulacions específiques de la cultura "original" com a conseqüència de l'assentament d'aquests col·lectius en altres societats.

parents assentats en el mateix context d'incorporació. Les xarxes de parents i d'amics s'han instituit en espais relacionals pels quals circulen capitals econòmics- préstecs sense interès, sistemes de crèdit rotatiu com el *Kameti*-, capitals simbòlics -valors, normes- i capitals socials -formes de solidaritat i reciprocitat inter i intrafamiliars com el *Jenedena*-. Aquestes xarxes tenen graus diversos d'institucionalització i sustenten de diferents maneres el procés d'incorporació d'aquestes famílies i dels seus fills a la societat catalana. Els valors i els artefactes culturals que les regulen i circulen a través d'elles no són tant una reproducció d'una sèrie de pautes de la societat d'origen sinó una reconstrucció i adaptació de les mateixes al nou context d'incorporació. Aquestes xarxes de solidaritat i de reciprocitat s'han instituit en plataformes de suport i de control social que promouen el manteniment de determinades pràctiques culturals i formes de comportament un cop s'ha arribat a la societat de destinació.

7. **El treball parteix de les aportacions que s'han realitzat des del model de l'assimilació segmentada⁵ i les seves elaboracions posteriors⁶.** Parteix, per tant, de la hipòtesi que la forma que adopta el procés d'incorporació de les primeres generacions d'adults condiona la incorporació de la generació postmigratòria; i que en aquest procés el bagatge socioeconòmic i cultural de les famílies juga un paper tant important com les característiques concretes del context d'incorporació. Parteix de la hipòtesi que una de les possibles formes de fer front a les dificultats que emergeixen en el procés d'incorporació és la construcció de xarxes de solidaritat i de reciprocitat en base a una etnicitat compartida. I parteix de la hipòtesi que sovint aquestes xarxes de solidaritat, de reciprocitat i de suport no només tenen un abast local, en el sentit que s'apuntava des dels estudis clàssics sobre les comunitats ètniques als EUA, sinó que tenen un abast transnacional. Els actors que les componen estan connectats amb altres societats a través de xarxes socials amb diferents graus d'institucionalització per les quals circulen capitals econòmics, simbòlics i socials. Aquestes xarxes socials modulen el seu procés d'incorporació a la nova societat i en alguns casos estan a la base d'una nova migració.

Estructura del text

1. En el **primer capítol**, es presenta el desenvolupament de la perspectiva transnacional incloent una descripció de la seva evolució com a perspectiva d'anàlisi i dels conceptes més importants pel que fa al nostre propi treball. Es presenta l'espai transnacional alhora com un espai de fluxos pel qual circulen persones i diferents tipus de capitals i com un espai de llocs, de punts nodals interconnectats en un espai global que es construeixen i reconstrueixen com a conseqüència d'aquestes connexions.
2. En el **segon capítol**, es presenta l'espai transnacional global construït per la diàspora pakistanesa incloent l'anàlisi de la construcció dels primers nòduls diaspòrics durant el període colonial i la construcció de relacions transnacionals entre el Pakistan com a centre cultural i entre diferents nòduls diaspòrics durant el període postcolonial.
3. En el **tercer capítol**, s'analitza el procés d'incorporació del col·lectiu a Barcelona a través d'un context urbà particular, el Raval. S'analitza la construcció d'un patró d'incorporació particular sustentat en la construcció d'un entramat comunitari i la reconstrucció de les relacions domèstiques i interdomèstiques com a font de capital social. L'entramat comunitari que s'ha construït al Raval es planteja tant com el resultat de la transposició i reconstrucció de determinades pràctiques socials i culturals en el context d'incorporació com la conseqüència de la circulació continuada de persones i capitals a través de l'espai transnacional creat.

5 Portes, A., Zhou, M. "The new second generation: Segmented assimilation and its variants", op. cit.

6 Portes, A. i Rumbaut, R., Legacies. The story of the immigrant second generation, op. cit.; Rumbaut, R. i Portes, A., Ethnicities. Children of immigrants in America, op. cit.

4. **En el quart capítol**, s'analitzen les relacions de parentiu tant a l'interior de l'entramat comunitari creat com a l'interior de l'entramat familiar transnacional de què formen part. És precisament a través del manteniment d'aquestes relacions a l'interior de la família i de la comunitat que es construeix i reconstrueix el capital social que protegeix les famílies i sustenta el procés d'incorporació dels seus fills a la ciutat (protegint-los d'incorporar-se a la precarietat i afavorint processos de mobilitat social ascendent). La comunitat i la xarxa de relacions domèstiques i interdomèstiques que es donen al seu interior són alhora una font de recursos i un mecanisme de control que no sempre és valorat en el mateix sentit per tots.
5. **El cinquè capítol**, analitza el procés d'incorporació dels fills i filles d'immigrants pakistanesos al context escolar. S'analitza com les xarxes de reciprocitat i solidaritat a l'interior de l'entramat comunitari juguen un paper important en la selecció de centre. S'analitza el posicionament dels diferents actors de l'escola respecte a les funcions que compleix l'escola en el context d'incorporació i es relacionen aquests posicionaments amb les funcions que compleix l'escola al Pakistan o a altres nòduls diaspòrics en els quals hagin pogut residir. Analitza com les característiques concretes del context local i escolar interactuen per definir determinades dinàmiques d'escolarització. S'analitza el paper que juguen les connexions familiars i comunitàries en el manteniment d'una actitud positiva respecte a l'escola. S'analitza el paper que juga el grup d'iguals en el seu procés de construcció com a subjectes posant especial atenció als entramats relacionals interètnics i intraètnics de què participen i l'efecte d'aquestes relacions en el seu procés de construcció personal. Les negociacions de la pròpia identitat sovint prenen cos a l'interior d'aquest espai relacional especialment a l'adolescència. La definició de si mateixos com a pakistanesos, espanyols, catalans o barcelonesos pren cos de forma diversa en funció de les xarxes relacionals de què formen part.
6. **El sisè capítol**, analitza la construcció d'un patró d'aculturació selectiu basat en el manteniment de determinats elements de la cultura d'origen dels pares i la incorporació de determinats elements de la cultura del context d'incorporació.